

УДК 349

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.1.17>**Наталія Карпінська,**

канд. юрид. наук, доцент,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

Волинського національного університету імені Лесі Українки

ПРИНЦИП НАУКОВОГО ОБҐРУНТУВАННЯ В РАЗІ ЗАСТОСУВАННЯ САНІТАРНИХ І ФІТОСАНІТАРНИХ ЗАХОДІВ: ВИМОГИ СОТ ТА ЄС

Стаття присвячена характеристиці принципу наукового обґрунтування у разі застосування санітарних та фітосанітарних заходів у світлі вимог СОТ та ЄС.

Всебічний аналіз наукової літератури дає змогу зробити висновок про те, що у теорії аграрного права не проводились дослідження щодо з'ясування змісту принципу наукового обґрунтування у разі застосування санітарних та фітосанітарних заходів у світлі вимог СОТ та ЄС, як і питань, пов'язаних із практичною реалізацією цього принципу, зокрема, чи можуть члени СОТ покладатися на наукову думку меншості чи дотримуватися того, що вважається науковою думкою більшості; чи можуть відігравати роль ненаукові фактори і, що важливо, якою мірою можуть бути враховані наукові питання, які не вивчені повністю або де існують лише попередні наукові докази.

Виходячи з міркування, що правові принципи застосування санітарних та фітосанітарних заходів, які передбачені правом СОТ, є обов'язковими для України та ЄС і на них базується вітчизняне та європейське законодавство у цій сфері, а також зазначаючи, що за своїм спрямуванням та змістовим наповненням ці принципи неоднорідні, автор поділяє їх на дві групи: принцип самостійності (принцип суверенітету) та антипротекціоністські принципи.

У системі антипротекціоністських принципів права СОТ автор виокремлює базову компоненту (принцип недискримінації), режимну компоненту (принципи національного режиму та режиму найбільшого сприяння), інформаційну компоненту (принцип транспарентності) та змістову компоненту (принципи наукового обґрунтування та гармонізації) та робить акцент на тому, що економічно розвинені та політично сильні країни (на кшталт ЄС), зважаючи власні економічні, соціальні, екологічні та інші ризики, вибирають різні стратегії захисту власних інтересів, серед яких найбільш популярною є стратегія підвищення вимог щодо санітарних та фітосанітарних заходів на підставі науково обґрунтованих даних.

Окрему увагу приділено характеристиці позиції органу вирішення суперечок СОТ з огляду на те, що на практиці значна кількість міждержавних суперечок детермінована різним тлумаченням положень Угоди про застосування санітарних та фітосанітарних заходів, а саме, щодо наукового обґрунтування і доказів необхідності їх застосування.

Також обґрунтовано висновок про те, що рішення, засновані на наукових доказах, можуть розглядатися не тільки як більш якісні, а й ширші, адже вони прийняті на основі твердження про те, що наука є об'єктивною, нейтральною та універсальною. Більше того, вирішення суперечок на основі науково обґрунтованих критеріїв дозволяє органам врегулювання суперечок деполітизувати (принаймні на перший погляд) конкретні торгові суперечки.

Ключові слова: принципи, наукове обґрунтування, санітарні та фітосанітарні заходи, СОТ, ЄС.

Постановка проблеми. Велика система норм СОТ та ЄС, що регулюють відносини у сфері застосування санітарних та фітосанітарних заходів (далі – СФЗ), підкорені певним принципам – керівним основам, які визначають основну сутність вимог, їх спрямування та кінцеву мету.

Правові принципи застосування СФЗ, які передбачені правом СОТ, є обов'язковими для України та ЄС, і на них базується вітчизняне та європейське законодавство у цій сфері. За своїм спрямуванням та змісто-

вим наповненням ці принципи неоднорідні та поділяються на дві групи: принцип самостійності (принцип суверенітету) та антипротекціоністські принципи.

У системі антипротекціоністських принципів права СОТ виокремлюємо базову компоненту (принцип недискримінації), режимну компоненту (принципи національного режиму та режиму найбільшого сприяння), інформаційну компоненту (принцип транспарентності) та змістову компоненту (принципи наукового обґрунтування та гармонізації).

Наукові знання постійно оновлюються, доповнюються, спростовуються – цей процес безпосередньо впливає на вимоги щодо застосування СФЗ. Водночас Угода про застосування СФЗ надає країнам-членам необмежене право впроваджувати норми, які спрямовані на підвищення рівня захисту, якщо для цього є наукове обґрунтування та країна вважає, що вона потребує вищого рівня захисту в даному конкретному випадку. Застосування СФЗ, не обґрунтованих науково, сприймається як штучний бар'єр у міжнародній торгівлі між країнами – членами СОТ і може оспорюватися у відповідних органах даної організації. Хоча на перший погляд може здатися, що науково обґрунтований підхід призведе до зменшення суперечок та до зменшення довірливих рішень на внутрішньому рівні, досвід роботи з 1995 року у кращому випадку – неоднозначний.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Фундаментальною базою для дослідження слугували праці таких науковців: В. Носіка, А. Статівки, А. Духневича, Х. Григор'євої, Г. Машишова, С. Комендантова, Н. Чуйко, Т. Гуляєвої, М. Попова, А. Попової та ін. Водночас потребують вивчення питання щодо самої суті цих принципів: чи можуть члени СОТ покладатися на наукову думку меншості чи дотримуватися того, що вважається науковою думкою більшості, чи можуть відігравати роль ненаукові фактори і, що важливо, якою мірою можуть бути враховані наукові питання, які не вивчені повністю, або ті, де існують лише попередні наукові докази.

Позаяк існують певні особливості розуміння та застосування цих принципів у ЄС, то актуальним та затребуваним є також дослідження такої специфіки у контексті відмінностей від базового змісту принципів СОТ.

Постановка завдання. Метою цієї статті є характеристика принципу наукового обґрунтування застосування санітарних та фітосанітарних заходів у світлі вимог СОТ та ЄС.

Виклад основного матеріалу. Вибір рівня захисту фактично пов'язаний зі ст. 2, 3, 5, 7 Угоди про застосування СФЗ [1] (далі – Угоди), в яких рекомендується цей рівень базувати на наукових доказах, вимогах міжнародних стандартів, у разі якщо немає наукового обґрунтування, за ст. 5 – базувати на оцінці ступеня ризику.

Визначення адекватного рівня захисту врегульовується ст. 5.5 Угоди. Країна-імпортер має право встановити для себе прийнят-

ний рівень захисту, не порушуючи при цьому своїх зобов'язань за Угодою. Орган з регулювання суперечок під час розгляду справи «Європейський союз – гормони» визначив, що порушенням ст. 5.5 буде вважатися одночасна наявність у діях країни-імпортера таких трьох елементів:

а) країна-імпортер встановлює різні прийнятні рівні захисту в декількох порівнянних різних ситуаціях. У розумінні ст. 5.5 різні ситуації є порівнянними, якщо вони включають або ризик проникнення, закріплення або поширення одного і того ж чи схожих захворювань, або ризик настання однакових або схожих біологічних чи економічних наслідків;

б) такі рівні захисту містять необґрунтовані («arbitrary or unjustifiable») відмінності;

в) заходи, що включають такі відмінності, в результаті дискримінують або прихованим чином обмежують міжнародну торгівлю [2, с. 36-40].

Окрім того, було визначено кілька додаткових «застережних» сигналів, що свідчать про наявність можливого порушення ст. 5.5: а) необґрунтований характер відмінностей в рівнях захисту; б) ступінь відмінностей або величина невідповідностей в рівнях захисту; в) невідповідність СФЗ ст. 5.1 і 2.2 Угоди.

Відповідно до положень ст. 5 Угоди про застосування СФЗ для введення захисних заходів країні-імпортеру необхідно оцінити ризик проникнення, закріплення або поширення відповідної загрози. Об'єктивне розуміння ризику має на увазі наявність невизначеної можливості несприятливого результату події.

Імовірнісні поняття ризику і невизначеності досить близькі один до одного. За класифікацією наявності або відсутності ймовірного розподілу під терміном «ризик» розуміється «вимірна невизначеність», коли відомий розподіл випадкової величини, за допомогою якої моделюється ризикова ситуація. Під терміном «невизначеність» розуміється «незмінна невизначеність», коли розподіл випадкової величини є невідомим і результат не визначений.

Дослідження ризикової ситуації полягає у вивченні джерел ризику і отриманні максимальної інформації про поведінку системи. Тобто ризик – це можлива небезпека несприятливого результату, що має імовірнісний характер і визначається на основі статистичних даних [3, с. 54-58]. У додатку А4 Угоди про застосування СФЗ визначені два типи ризиків у сфері загрози життю і здоров'ю людини, тварин і рослин. Виходячи з цих двох типів ризику, для країни-члена СОТ у кожному конкретному випадку важливо

визначити, який тип ризику стосується даної ситуації, і використовувати релевантні вимоги.

Незважаючи на те, що зазначена норма містить досить чіткі вимоги до наукового обґрунтування і доказів необхідності застосування СФЗ, на практиці значна кількість міждержавних суперечок детермінована саме різним тлумаченням положень цієї статті. Частина цих суперечок була і є предметом розгляду Органу з вирішення спорів (ОРС) СОТ [4, с. 38-40]. Значна частина цих суперечок була врегульована сторонами до прийняття Звіту ОРС або на стадії його затвердження. Разом із тим у деяких випадках сторони вдалися до всіх можливостей процедури вирішення спорів СОТ, включаючи звернення до Апеляційного органу і розгляд питання про компенсацію за невиконання відповідного звіту [4, с. 38-40].

Оскільки використана в Угоді термінологія на практиці викликала багато питань, позиція органу вирішення суперечок СОТ має велике значення. Так, під час розгляду суперечок проблемні моменти були вирішені в такий спосіб:

1) не потрібно проводити повну оцінку ризику для введення мінімального кількісно вимірюваного значення величини ризику [4, с. 38-40];

2) встановлення мінімальної величини ризику (кількісного визначення ризику) не є обов'язковим, але може бути вироблено за бажанням країни-імпортера, яка проводить оцінку ризику [4, с. 38-40];

3) в обсяг оцінки ризику можуть входити фактори, що не піддаються кількісному аналізу, проведеному досвідченими або експериментальними лабораторними методами. Деякі види факторів, перераховані в ст. 5.2 як «відповідні процеси або виробничі методи» і «відповідні методи спостереження, відбору зразків і тестування», необов'язково або повністю піддаються вивченню лабораторними методами, наприклад, біохімії або фармакології [4, с. 38-40];

4) перелік даних, які можуть бути використані для проведення оцінки ризику, зазначений в ст. 5.2 Угоди, не є закритим [4, с. 38-40];

5) загальне обговорення загрози, від якої країна-імпортер намагається захиститися шляхом введення СФЗ, не є оцінкою ризику за змістом Угоди [5]. У справі «Японія – яблука» зазначено, що оцінка ризику зараження червоною гниллю була заснована на загальній оцінці можливих способів зараження, тоді як яблука є тільки одним з можливих переносників хвороби. У доповіді по

справі зазначається, що науково доведеним є факт про те, що ризик проникнення і розповсюдження хвороби істотно залежить від переносника (рослини). Оскільки оспорюваний захід належить до ризику передачі червоної гнилі через яблука, під час розгляду питання про те, чи досить конкретна оцінка ризику проведена, основним фактором, який необхідно враховувати, є природа ризику, від настання якого захищає оспорюваний захід. З урахуванням цього Апеляційний орган визнав оцінку ризиків, проведenu щодо всіх можливих переносників хвороби разом, не досить конкретною [5];

6) оцінка ризику повинна проводитися щодо того СФЗ, який може бути застосований [6];

7) проведена країною-імпортером оцінка ризику за змістом ст. 5.1 Угоди повинна: а) включати оцінку ймовірності проникнення, закріплення або розповсюдження захворювання; б) бути проведена стосовно тих СФЗ, які можуть бути застосовані в такому випадку; в) визначати захворювання, проникнення, закріплення або поширення якого на своїй території країна-імпортер хоче запобігти, а також можливі біологічні і економічні наслідки, пов'язані з проникненням, закріпленням або поширенням такого захворювання; г) включати оцінку ймовірності проникнення, закріплення або поширення захворювання, а також пов'язані з цим біологічні та економічні наслідки; д) включати оцінку ймовірності проникнення, закріплення або розповсюдження захворювання відповідно до тих СФЗ, які можуть бути застосовані. Оцінка ризику, яка не відповідає указаним вимогам, не є оцінкою ризику за змістом Угоди, і, як наслідок, застосований захід не базується на оцінці ризику [5];

8) результати оцінки ризику повинні достатнім чином обґрунтувати застосовані СФЗ [6];

9) оцінці підлягає саме ризик – теоретичні можливості («theoretical uncertainty») не можуть бути предметом оцінки [6]. У справі «ЕС – гормони» Апеляційний орган вирішив, що достатня кількість доказів не може ґрунтуватися на теоретичній науці, тоді як у тому самому абзаці вказується, що наука ніколи не є абсолютною і втілює певний ступінь теоретичної невизначеності. Теоретична наука прогнозує майбутні результати на основі доказів, отриманих з моделей або гіпотез. Ця специфіка, на думку деяких зарубіжних учених, знижує здатність держав застосовувати запобіжні заходи щодо управління погрозами шкоди для життя людей, тварин, рослин або здоров'я та є ключовим положенням Угоди про застосування СФЗ [7];

10) країна-імпортер має право встановити «нульовий ризик» як прийнятний [6].

Висновок про те, що введення заходів не ґрунтується на оцінці ризиків для життя і здоров'я людини, тварин або рослин (через відсутність оцінки ризику як такої або недостатньої оцінки), сигналізує про те, що введення заходів не пов'язано із захистом життя і здоров'я людини, тварин або рослин, але є способом обмеження міжнародної торгівлі, застосованим під виглядом СФЗ, тобто приховане обмеження міжнародної торгівлі [6]. Наприклад, у справі DS18 «Австралія – імпорт лосося» таким додатковим сигналом був той факт, що в якості санітарного заходу був заборонений імпорт лосося. Однак був допустимим імпорт тріски і ряду інших товарів, притому що такі дії створювали аналогічні ризики [6].

Наявні наукові докази не завжди є достатніми для об'єктивної оцінки ризику для життя або здоров'я людей, тварин або рослин. У цьому випадку Угода СФЗ дозволяє вживати тимчасових заходів на основі доступної необхідної інформації про ризик для здоров'я продукції або процесу [8]. Однак для застосування такого тимчасового заходу держава-член має знайти додаткову інформацію, необхідну для об'єктивної оцінки ризику, і переглянути СФЗ протягом розумного періоду часу. Тимчасові заходи можуть бути вжиті, наприклад, як екстрена відповідь на раптовий спалах хвороби тварин, якщо є підозри, що вона може бути пов'язана з імпортованою продукцією [9, с. 79-83].

Для вжиття тимчасових заходів необхідне одночасне дотримання чотирьох умов, встановлених в ст. 5.7 і роз'яснених пізніше Апеляційним органом у справі «Японія – сільгосппродукти II»: 1) заходи вживаються щодо ситуацій, коли немає відповідних наукових доказів у достатньому обсязі; 2) заходи вживаються на підставі доступної інформації, яка стосується ситуації, що розглядається; 3) країна-імпортер, що вживає заходи, прагне отримати додаткову інформацію, необхідну для більш об'єктивної оцінки ризику; 4) країна-імпортер, яка вжила тимчасові заходи, переглядає такі заходи через певний розумний проміжок часу з урахуванням нової отриманої інформації відповідно до положення. Якщо будь-яка із зазначених вище вимог не дотримана, спірний захід буде вважатися застосованим із порушенням ст. 5.7.

Достатність або недостатність наукових доказів визначається не абстрактно, а «у світлі конкретного питання». Апеляційний орган у своїй доповіді вказує, що «наукові докази, які стосуються справи» будуть

вважатися недостатніми для цілей ст. 5.7, якщо основна частина доступних наукових доказів не дозволяє ні кількісно, ні якісно здійснити адекватну оцінку ризику, як того вимагає ст. 5.1 і як визначено в додатку А до Угоди 6. Важливо, щоб доказ – загального або спеціального характеру – був достатнім для того, щоб оцінити ймовірність проникнення, закріплення або поширення відповідної загрози в країні-імпортері [5].

Судячи з висновків Апеляційного органу у справі «Японія – яблука», факти, досліджені панеллю СОТ, вказують на те, що наукове обґрунтування, яке можна отримати для застосування тимчасових чи умовних СФЗ, не дозволяє здійснити оцінку ризику в рамках ст. 5.1 Угоди про СФЗ, і тому в рамках ст. 5.7 Угоди відповідне наукове обґрунтування вважається неприйнятним. У справі «Японія – яблука» такий аналіз першого елемента ст. 5.7 Угоди вважається новелою. Аналіз першого елемента Угоди в такій формі визначає свою роль у разі відсутності чи недостатності наукового обґрунтування ризику, що обговорюється у ст. 5.7. Так чи інакше, недостатність наукових обґрунтувань не дозволяє проводити адекватну оцінку ризику з боку країн-членів. Таким чином, ст. 5.7 Угоди не може бути використана для обґрунтування застосованих заходів без належного наукового обґрунтування [10, с. 288-298].

Перша вимога ст. 5.7 Угоди про застосування СФЗ знову виноситься на обговорення з боку ЄС у справі «ЄС – Approval and Marketing of Biotech Products». ЄС оспоровав питання тимчасовості чи умовності заходів захисту, що застосовувалися у низці своїх країн-членів, і заявляв, що заходи безпеки мають бути оцінені. У ході оспорування ЄС спирався на ст. 5.7 Угоди, водночас він не приймав як обґрунтування жодний зв'язок між цією статтею та ст. 5.1. Угоди. По суті, панель СОТ у цій справі перевіряла аргумент ЄС у рамках першого речення ст. 5.7 Угоди та встановила, що: ст. 5.7 Угоди використовує класичну логіку «якщо, то», тобто якщо які-небудь з умов виконані (недостатність наукового обґрунтування), то забезпечується відповідний закон (на основі відповідної інформації можуть бути застосовані якісь СФЗ). У результаті зрозуміло, що за час виконання відповідної умови ст. 5.7 Угоди застосовується у кожному конкретному випадку, коли немає достатнього наукового обґрунтування.

Розгляд СФЗ як умовних чи тимчасових не є необхідним для застосування ст. 5.7 Угоди. Скоріше, прийняття СФЗ як умовних стає можливим завдяки першому реченню

ст. 5.7. Угоди. Тому для застосування ст. 5.7. Угоди основною вимогою є не тимчасовість чи умовність СФЗ, а недостатність їх наукових обґрунтувань. У розглянутих справах наукове обґрунтування країни-члена є достатнім і, як того вимагає ст. 5.1 Угоди, дозволяє провести оцінку ризику. Тому це не є ситуацією, що дозволяє застосовувати тимчасові чи умовні СФЗ з боку країн-членів.

У СОТ немає практики судової справи стосовно застосування другого елемента ст. 5.7 Угоди. Другий елемент ст. 5.7. Угоди стосується прийняття тимчасових чи умовних СФЗ на основі асоційованої інформації. Панель СОТ у справах «Японія – сільськогосподарські товари 2», «Японія – яблука» і «ЕС-Approval and Marketing of Biotech Products», експериментуючи з економічним оборотом країн-членів, встановила, що немає необхідності приймати рішення з цього приводу. Однак у справі «ЕС – Approval and Marketing of Biotech Products» панель СОТ, вивчаючи зв'язок між ст. 5.1 та 5.7 Угоди, проаналізувала другу вимогу ст. 5.7. У цій справі панель СОТ зазначила, що у спрямованій на більш об'єктивну оцінку ризику третій вимозі ст. 5.7 Угоди говориться, що тимчасові чи умовні СФЗ мають ґрунтуватися на оцінці ризику, тобто під час оцінки ризику повинна братися до уваги вся асоційована інформація, що наявна у країн-членів.

На думку панелі СОТ, оцінка ризику з метою застосування тимчасових заходів може відрізнятися за своєю природою, і такі відмінності перераховані у параграфі 4 Додатку «А» до Угоди. Іншими словами, оцінка будь-якого ризику, що вимагається першою вимогою ст. 5.7 Угоди, може не відповідати вимогам сфери визначення параграфа 4 Додатку «А» до Угоди.

Параграф 4 Додатку «А» визначає: «Оцінка ризику – оцінка ймовірності проникнення, укорінення чи розповсюдження шкідника або захворювання у межах території імпортуємого члена щодо СФЗ, котрі могли би бути застосовані, і пов'язаних із цим потенційних біологічних та економічних наслідків; або оцінка можливості несприятливого впливу на здоров'я людей чи тварин, що виникає від наявності добавок, забруднюючих речовин, токсинів чи хвороботворних організмів, у харчових продуктах, напоях чи кормах».

Можливість, визначена ст. 5.7 Угоди для країн-членів, втілюється у життя у разі недостатності наукового обґрунтування для оцінки ризику, вказаного у ст. 5.1 Угоди. Для більш об'єктивної оцінки ризику третій елемент ст. 5.7 Угоди встановлює обов'язок країн-членів отримувати додаткову необ-

хідну інформацію. У справі «Японія – сільськогосподарські продукти 2» Апеляційний орган цей елемент уточнює таким чином.

Ні положення ст. 5.7, ні будь-яке інше положення Угоди не розглядає питання щодо збору додаткових даних чи вимоги та нормативні питання, пов'язані з процедурою збору таких даних. Окрім того, ст. 5.7 Угоди не визначає, які результати можуть бути досягнуті відповідно до фактів. Єдине питання, що підкреслюється у ст. 5.7 Угоди, – це визначення обов'язку країн-членів шукати та отримувати додаткову інформацію. Однак водночас ст. 5.7. Угоди встановлює вимогу, що додаткова інформація має бути отримана з метою здійснення більш об'єктивної оцінки ризику з боку сторін – членів. І тому запитувана інформація має відповідати та бути актуальною для оцінки ризику.

Як приклад можна вказати, що оцінка проникнення носія шкоди на територію країн-членів, його поява та розповсюдження на цій території прокладає шлях до застосування СФЗ з боку країн-членів. Інформація, зібрана Японією, не перевіряє адекватності та доцільності оспорюваних СФЗ. У рамках цього факту ми погоджуємося з панеллю СОТ, що для більш об'єктивної оцінки ризику Японія не здійснює пошуки необхідної додаткової інформації.

Панель СОТ у справі «ЕС – Approval and Marketing of Biotech Products» [11] відзначила таке: «Якщо країна – член СОТ приймає СФЗ у ситуації, коли згідно ст. 5.1 і параграфу 4 Додатку «А» для оцінки адекватного ризику немає достатнього наукового обґрунтування, то, як цього вимагає друге положення ст. 5.7 Угоди, країна-член повинна збирати додаткову необхідну інформацію. Згідно з вимогами параграфу 4 у разі, якщо країна – член збере додаткову необхідну інформацію, то СФЗ країни-члена будуть застосовані на основі оцінки ризику відповідно до ст. 5.1 Угоди».

Четверта вимога ст. 5.7 Угоди виходить з обмеженого часом характеру застосовуваних з боку країн-членів тимчасових чи умовних СФЗ. Ця вимога статті полягає у перегляді тимчасових чи умовних санітарних заходів у розумні часові строки. Однак, з наукової точки зору, невизначеність створює можливість переривати встановлений ліміт часу. Угода рішуче відмовляє у ліміті часу, замість цього ст. 5.7 визнає встановлений країнами-членами розумний строк для застосування тимчасових чи умовних СФЗ. Отже, не допускається штучне продовження часу, витраченого країною-членом на пошуки наукових обґрунтувань оцінки наявності чи відсутності ризику на своїй території.

Апеляційний орган СОТ у справі «Японія – сільськогосподарські товари 2» коментує розгляд тимчасових чи умовних СФЗ, що встановлюються країною-членом у розумні строки, таким чином: «На нашу думку, питання розумного строку повинно вирішуватися, виходячи з особливостей кожної справи і включаючи характеристику тимчасових чи умовних заходів та необхідність збору додаткової наукової інформації. Специфічна особливість кожної справи обов'язково має враховуватися для вирішення питання розумного строку. У цій судовій справі панель СОТ встановлює, що збір додаткової необхідної інформації – питання нескладне. Незважаючи на те, що з 1 січня 1995 року було встановлено обов'язок перегляду різних вимог інспекції, Японія не виконала цих вимог у розумні строки».

Отже, відстоювання тимчасових чи умовних заходів залежить від стану наукових знань, безпосередньо пов'язаних з проблемою збору необхідної інформації для перегляду СФЗ. Таке положення створює умови для маневрування часом характеру тимчасових та умовних СФЗ [10, с. 288 – 298].

Як помітно з результатів судових матеріалів із цих питань, правомірність СФЗ визначається кумулятивними вимогами та недостатність наукових підстав не завжди виключає легітимність таких заходів. У тому числі було встановлено, що ст. 5.7 Угоди про застосування СФЗ приступає до регулятивної функції скоріше у разі відсутності достатньої інформації в інформаційній базі країн-членів, аніж у разі невизначеності наукових підстав, і дана стаття не може бути застосована для обґрунтування застосованих заходів без урахування достовірних наукових підстав. У ході дослідження на аналогічних підставах було виявлено, що СФЗ, визначені у ст. 5.7 Угоди про СФЗ, спрямовані на більш об'єктивну оцінку ризику, повинні ґрунтуватися на оцінці ризику, тобто під час оцінки ризику має бути врахована уся асоційована інформація, що є у розпорядженні країн – членів [10, с. 288-298].

Згідно з Угодою СФЗ випадки, не врегульовані наукою, перераховані нижче: відсутність достатньої інформації про існування і ступінь відповідних ризиків на території країн-членів; необхідність вжиття країнами-членами термінових заходів для уникнення вірогідної шкоди, поряд із визначенням існування та ступеня відповідних ризиків. У перерахованих випадках країни-члени, не очікуючи збору наукової інформації, з дотриманням «принципу перестороги» можуть здійснити заходи у напрямі оцінки ризику [10, с. 288-298].

Розуміння і застосування принципу перестороги має значний регіональний аспект. Наприклад, поведінка США відрізняється тим, що будується на аналізі величин цінності та прибутку, нових правил у сфері праці та розвитку, а також значенням, що приділяється випробуванням будь-яких ризиків. США виходять із того, що продукція (технологія, речовина тощо) вважається безпечною, поки не доведено інше. Компанії отримують вигоду з принципу презумпції невинності своїх продуктів. На протипагу такому підходу модель ЄС більше користується принципом перестороги. Цей принцип визначається нормативно-правовими актами, пов'язаними зі здоров'ям та навколишнім природним середовищем. У силу пріоритету принципу перестороги вчені оцінюють достовірність загрози, перш ніж оцінювати ступінь ризику. Радикальна відмінність цих моделей призводить до частих трансатлантичних розбіжностей між цими державами у сфері ГМО або кліматичних змін [10, с. 288-298].

З приводу зв'язку між принципом перестороги та вимогами Угоди про застосування СФЗ Апеляційний орган СОТ у справі «ЄС – гормони» [12, с. 496-497] акцентує увагу на тому, що принцип перестороги, незважаючи на свій статус у міжнародному праві, не може відкрито заперечувати вимоги ст. 5.1 та 5.2 Угоди про застосування СФЗ. Це обмежує принцип перестороги у ситуації, що охоплюється ст. 5.7 Угоди. Принцип перестороги не може додавати можливості щодо маневрування стосовно наукових принципів Угоди про застосування СФЗ. Такий підхід продемонстровано у справі «ЄС – Approval and Marketing of Biotech Products 2» [13]. Панель СОТ відповідає таким чином на позицію ЄС щодо віднесення принципу перестороги до принципів міжнародного права: «Із наданих країнами-членами, які є сторонами спору, доказів та інших матеріалів нам відомо, що дебати про зарахування принципу перестороги до відомих та прийнятих принципів міжнародного публічного права та міжнародного правового звичая все ще продовжуються. Слід враховувати, що до сьогодні жоден міжнародний суд чи трибунал не визнавав принцип перестороги шляхом прийняття адміністративного рішення і завжди уникав цього». Питання про поняття та зміст принципу перестороги все ще залишаються відкритими. Так, з одного боку, низка вчених приймає принцип перестороги як один із принципів міжнародного права, а з іншого боку, інша група вчених стверджує про нездатність принципу пере-

стороги набути статус принципу міжнародного права [10, с. 288 – 298].

Проте сучасна практика розгляду спорів у рамках СОТ демонструє, що зростаюча стурбованість держав питаннями екології та охорони здоров'я населення не завжди дістає розуміння і підтримку третейських груп під час розгляду спорів у СОТ.

Найбільш яскравим прикладом залишається діаметрально протилежне ставлення до вищезазначених заборон ЄС на імпорт яловичини і продуктів з ГМО. Тоді як практика СОТ заснована на тому, що самі держави повинні представити достатні наукові докази можливості настання шкідливих наслідків, ЄС виходить з кардинально іншого підходу. В основі цього підходу лежить переконання в тому, що до тих пір, поки не будуть представлені переконливі наукові докази безпеки того чи іншого продукту, одних лише обґрунтованих сумнівів у цьому має бути досить для введення заборон або обмежень.

На наш погляд, позиція ЄС є більш виправданою в сучасних умовах. Реалізація на практиці девізу ЄС «краще безпека сьогодні, ніж вибачення завтра» перекладає тягар доведення небезпеки для населення або навколишнього середовища того чи іншого продукту з держав, які вводять обмеження таких продуктів (а саме на них сьогодні лежить такий обов'язок під час розгляду спорів у СОТ), на корпорації, що виробляють ці товари.

Висновки

Аналіз принципів застосування СФЗ за правом СОТ та ЄС дає змогу дійти певних висновків. По-перше, усі вказані принципи поділяються на дві нерівномірні групи: 1) принцип суверенітету (принцип самостійності); 2) антипротекціоністські принципи (усі інші). Принципи другої групи спрямовані на єдину мету – обмеження суверенної свободи держави приймати рішення щодо СФЗ на своїй території або СФЗ щодо продукції, яка потрапляє (імпортується) на її територію. Система антипротекціоністських принципів права СОТ складається із 1) базової компоненти (принцип недискримінації); 2) режимної компоненти (принципи національного режиму та режиму найбільшого сприяння); 3) інформаційної компоненти (принцип транспарентності); 4) змістової компоненти (принципи наукової обґрунтованості та гармонізації).

По-друге, економічно розвинені та політично сильні країни (на кшталт ЄС), зважаючи власні економічні, соціальні, екологічні та інші ризики, вибирають різні стратегії захисту власних інтересів, серед яких най-

більш популярною є: стратегія підвищення вимог щодо СФЗ на підставі науково обґрунтованих даних.

По-третє, рішення, засновані на наукових доказах, можуть розглядатися як не тільки більш якісні, а й ширші, адже вони прийняті на основі твердження про те, що наука є об'єктивною, нейтральною та універсальною. Більше того, вирішення суперечок на основі науково обґрунтованих критеріїв дозволяє органам врегулювання суперечок деполітизувати (принаймні на перший погляд) конкретні торгові суперечки.

Список використаних джерел:

1. Угода про застосування санітарних та фітосанітарних заходів СОТ. *Офіційний вісник України*. 2010. № 84. С. 330.
2. Попов М. С., Попова А. Ю. Основания и принципы применения санитарных и фитосанитарных мер в практике Всемирной торговой организации. *Анализ риска здоровью*. Москва, 2013. С. 36–40.
3. Еделев Д. А., Матисон В. А., Майорова Н. В., Прокопова М. А., Будагова Е. А. Оценка степени риска – базовая методика многостороннего соглашения по санитарным и фитосанитарным мерам ВТО. *Пищевая промышленность*. 2014. № 2. С. 54–58.
4. Попов М. С. Право на применение санитарных и фитосанитарных мер государствами-членами ВТО и последствия их применения. *Здравоохранение Российской Федерации*. 2013. № 4. С. 38–40.
5. Дело DS245 Япония – импорт яблок (заявитель США). URL: <http://rovnov.com/ru/spsagreement/science> (дата звернення: 01.12.2020).
6. Report of the Panel Australia – Measures Affecting The Importation Of Apples From New Zealand. URL: [docsonline.wto.org > FormerScriptedSearch > directdoc](http://docsonline.wto.org/FormerScriptedSearch/directdoc).
7. The WTO Agreement on Sanitary and Phytosanitary Measures. By Joanne Scott, New York City: Oxford University Press, 2007. Pp. 340. Reviewed by David J. Hornsby & Markus W. Gehring
8. Совместная программа ФАО/ВОЗ по стандартам на пищевые продукты. Сводные тексты. ФАО/ВОЗ. Рим, 1999.
9. Азходжаева Р. А. Международно-правовое регулирование безопасности пищевых продуктов во Всемирной торговой организации. *Право и государство: теория и практика*. 2007. № 12 (36). С. 79–83.
10. Мамишов Г. Г. Временные или условные санитарные или фитосанитарные меры, применяемые странами-членами ВТО. *Наука і правоохорона*. 2016. № 4 (34). С. 288–298.

11. Справа «ЄС – Approval and Marketing of Biotech Products». URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds291_e.htm (дата звернення: 01.12.2020).

12. Право ВТО: теорія і практика застосування: монографія / под ред. Л. П. Ануф-

риевой. Москва: Норма: ИНФРА-М, 2016. 528 с.

13. Справа «ЄС – Approval and Marketing of Biotech Products 2». URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds293_e.htm (дата звернення: 01.12.2020).

Nataliia Karpinska. Principle of scientific justification in application of sanitary and phytosanitary measures: WTO and EU requirements

The article is devoted to the characteristics of the principle of scientific substantiation in the application of sanitary and phytosanitary measures in the light of WTO and EU requirements.

A comprehensive analysis of the scientific literature allows us to conclude that in the theory of agrarian law no research has been conducted to clarify the content of the principle of scientific justification in the application of sanitary and phytosanitary measures in light of WTO and EU requirements and issues related to its implementation. principle, in particular whether WTO members can rely on the scientific opinion of a minority or adhere to what is considered the scientific opinion of the majority, whether non-scientific factors can play a role and, importantly, the extent to which scientific issues, which are not fully studied, can be taken into account, or where only preliminary scientific evidence exists.

Considering that the legal principles of application of sanitary and phytosanitary measures, which are provided by WTO law, are binding on Ukraine and the EU, and they are based on domestic and European legislation in this area, as well as noting that in its direction and content these principles are heterogeneous – the author divides them into two groups: the principle of independence (the principle of sovereignty) and anti-protectionist principles.

In the system of anti-protectionist principles of WTO law, the author distinguishes the basic component (principle of non-discrimination), regime component (principles of national regime and most-favored-nation regime), information component (principle of transparency) and substantive component (principles of scientific justification and harmonization). economically developed and politically strong countries (such as the EU), taking into account their own economic, social, environmental and other risks, choose different strategies to protect their own interests, among which the most popular is the strategy of increasing sanitary and phytosanitary measures on the basis of scientifically sound data.

Particular attention is paid to the characteristics of the position of the WTO Dispute Settlement Body, given that in practice a significant number of interstate disputes is determined by different interpretations of the Agreement on Sanitary and Phytosanitary Measures, namely, scientific justification and evidence of their application.

Also, it is reasonable to conclude that decisions based on scientific evidence can be considered not only better, but also broader, because they are acceptable on the basis of the statement that science is objective, neutral and universal. Moreover, dispute resolution based on scientifically sound criteria allows dispute settlement bodies to depoliticize (at least at first glance) specific trade disputes.

Key words: principles, scientific substantiation, sanitary and phytosanitary measures, WTO, EU.